

Znanstveni skup Hrvatsko proljeće - 1971.

Ovaj dvodnevni skup je otvoren 18. prosinca 2001. pozdravnim govorima organizatora. U ime glavnog organizatora Školske knjige govorio je Ante Žužul, a prigodne riječi sudionicima skupa uputili su vodeći ljudi ili predstavnici Društva za hrvatsku povjesnicu, Hrvatskog instituta za povijest, Odsjeka za povijest Filozofskog fakulteta u Zagrebu i Instituta Ivo Pilar. Osim njih skup su još pozdravili dekan Zagrebačkog sveučilišta Branko Jeren i predsjednik Matice hrvatske Josip Bratulić.

Prvi dio skupa obilježili su nastupi sudionika zbivanja. Marko Veselica pokušao je iz osobnog kuta gledanja protumačiti povijesno-političke uzroke uspona i pada Hrvatskog proljeća. U izlaganju Vlatka Pavletića o ulozi književnika i znanstvenika u ozračju 1971. isticala se zamjetna doza opreza prema osobnim svjedočanstvima. Tu se ističe problem samodopadnosti pojedinaca i naknadnih prisjećanja koja nisu pouzdan izvor podataka. S obzirom na represivno obilježje komunističkog sustava većina sudionika zbivanja iz 1971. nije odmah bilježila podatke niti su se na skupovima vodili zapisnici. Nastup Joze Ivičevića bio je posvećen ulozi Matice hrvatske. Iscrpno je govorio kako su pripadnici vlasti nastojali provesti kažnjavanje pojedinaca, međutim odbor Matice je odbio unutarnju diferencijaciju i istupio s kolektivnom ostavkom. Početkom siječnja 1972. policija je zaposjela Maticu, a uslijedilo je i provjeravanje ponašanja gotovo svih 50.000 matičinih članova. Ivan Zvonimir Čičak iznio je niz stajališta vezanih uz studentski štrajk, ali i uz održavanje ovoga skupa i popratnih manifestacija. Govorio je o zabludama tadašnje mlade studentske skupine koje su se uhvatile u koštac s političkim pitanjima jer su fingirale političke stranke koje tada, osim jedne jedine, nisu mogle postojati. Svojim djelovanjem studenti su ukazali na put prema civilnom društvu. Kritički se osvrnuo na činjenicu da se veći dio vodećih političara, od kojih je značajan dio bio politički aktivan i tijekom Hrvatskog proljeća, distancirao od skupa i ukazao da je Savka Dabčević Kučar dan ranije otkrila ploču u čast studentskog štrajka premda ga je ona gušila. Josip Šentija je objasnio svjetsku konstalaciju moći jer je uvjeren da su međunarodni odnosi bili presudan moment u razmatranju neuspjeha proljećara. Duh bipolarnosti je prevladavao u svjetskim geopolitičkim rasuđivanjima, a u tom je kontekstu Tito imao potporu i od Zapada i od istočnog bloka komunističkih zemalja. Tako je svijet podržao Tita i time odbacio hrvatske zahtjeve. Važno je i Šentijino gledište da je s 1971. unesen u značajnoj mjeri radikalizam što se odrazilo na razvoj političke kulture. Izlaganje je završio prikladnim navođenjem Tassa: "Naša je stvar dobra, ali sreća nikakva. Izgubili smo bitku, ali ne i srce". Uslijedio je referat Duška Bilandžića u kojemu se opisivala uloga partijskih prvaka u kreiranju državne politike s naglaskom na pojedine privatne i nepoznate izjave koje govore kako je partijska elita gledala na kontroverze u razvoju Jugoslavije. Slobodan Lang je govorio o pojavi globalnog pokreta među studentima 1968. i njegovim gibanjima do Hrvatskog proljeća. Tu je iznesena teza da je tada zadnji put pokazana vitalnost mladih u hrvatskom društvenom životu. Duško Čizmić Marović se predstavio kao "onaj koji je tada drugačije djelovao od onih koji danas slave". Protumačio je kako je tadašnji uski ljevičarski milje nastupio protiv proljećara. O počecima studentskog pokreta izlagao je Stjepan Sučić. Prema Anti Žužulu postavilo se pred studentima tijekom 1971. jedno pitanje - treba li na prvom mjestu razmišljanja i djelovanja biti klasa ili nacija? Premda je većina stu-

dentskih prvaka potjecala iz redova nižih socijalnih skupina njima je klasno pitanje bilo od drugorazrednog značenja, dapače oni su ga u uvjetima tadašnjeg političkog poretka identificirali s idejom jugoslovenstva.

Vladimir Veselica je temeljio svoje izlaganje na brojkama. Ključni problem bio je što su se središta gospodarske moći nalazila izvan Hrvatske, u Beogradu. Prema proračunima gospodarskog povjesničara Ive Vinskog oko 12-14 % hrvatskog dohotka išlo je u glavni grad Jugoslavije. Velika sredstva izdvajala su se u opći investicijski fond, a značajan dio nije se koristio za hrvatske interese (primjer izgradnje pruge Beograd-Bar). Prema Boži Novaku su za Hrvatskog proljeća do izražaja došli javni mediji. U to je vrijeme *Vjesnik u srijedu* imao nakladu od 400.000 primjeraka, a po prvi puta su podignuti po čitavoj Hrvatskoj televizijski odašiljači. Međutim, od 1969. uslijedio je val represije, a nakon denunciranja pojedinaca poput Žanka on se počeo prelijevati i na područje hrvatske intelektualne misli. Novak je kao svjedok vremena istaknuo tvrdokornost hrvatskih političkih glavešina pa je tako kazao da je Bakarić izjavio kako je bolji "brežnjevlevski ili rankovićevski socijalizam, nego da sve (socijalizam) propadne". O sličnostima i razlikama između Praškog proljeća 1968. i Hrvatskog proljeća izlagao je Ivo Petrinović. Iz njegova izlaganja izvlačimo podatak da je Brežnjev nudio Titu interventnu pomoć u suzbijanju protokomunističkih snaga. Ljubomir Antić je kazao da je termin Hrvatsko proljeće nastao nakon gušenja. Kretanja iz 1971. vezao je uz trend krize federalnih država i naznaka urušavanja komunističkih država. Njegova je teza da su kasnije komunistički sustav srušili u prvom redu nacionalni demokratski pokreti, a ne borci za građanska prava. U hrvatskom pokretu nije bilo pokajnika zbog snažnih vjerovanja i jasno izraženog dostojanstva. Srećko Lipovčan je govorio o hrvatskoj publicistici, naročito o trinaest matičinih časopisa i *Hrvatskom književnom listu*. Važan je njegov prilog raspravi o opravdanosti termina Hrvatsko proljeće, gdje smatra da je taj termin prikladan zbog strane javnosti koja na njega navikla i gleda ga sa simpatijama. Drago Kastratović je usporedio ciljeve i sudbine Hrvatskog i Praškog proljeća. O kulturnom programu hrvatskog nacionalnog pokreta izlagao je Dubravko Jelčić. Prema njemu tada nije bilo pisanog programa pokreta. Istaknuo je ulogu tadašnje Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti koja je tada dala prilog stvaranju pozitivnog ozračja u prilog hrvatskih nacionalnih vrijednosti. U kulturnom djelovanju osobito se brinulo o razvijanju svijesti prema kulturnoj baštini. Marijan Matićka je temeljito analizirao pisanje francuskog dnevnika *Le Monde* o hrvatskom nacionalnom pokretu. Skrenuo je pozornost na činjenicu da je glavni izvor podataka bio Paul Janković, dopisnik iz Beograda.

Drugi dan rada skupa otvorila je Katarina Spehnjak, koja je govorila o znanstvenoj literaturi na engleskom jeziku koja se bavi hrvatskim nacionalnim pokretom. Od hrvatskih autora, koji djeluju u inozemstvu, istaknula je pisanje Ante Čuvala i Krste Cvičića. Druga djela uglavnom promatraju hrvatski pokret u okviru šire teme o nacionalizmu. Tu se nacionalizam definira kao anakrona pojava u kojoj prevladavaju negativni elementi. Na tom se tragu postavljalo pitanje je li uopće hrvatski pokret nosio sa sobom crtu demokratičnosti. Tvrtko Jakovina je priopćio na skupu što pišu američki arhivski izvori. On je obradio izvješća generalnog konzulata u Zagrebu i došao do zaključka da su Amerikanci u potpunosti podržavali ideju čuvanja teritorijalnog integriteta Jugoslavije. Drugim riječima, njihov je stav bio da se može pozdraviti duh demokratizacije, ali samo ako se ugrozi jugoslavenska zajednica. Tko je tada sačinjavao hrvatsku emigra-

ciju i kako je ona tumačila događaje u svojem rodnome kraju tumačio je Berislav Jandrić. Naročito se zadržao na pisanju najuglednijeg časopisa *Hrvatske revije* koja nije bila stranački obojena. Zajedničko je obilježje emigrantskog tiska da je Tito, uz vojni vrh, bio glavni krivac gubitničke sudbine prolječara. Kakva je vriednost memoarske literature o hrvatskom nacionalnom pokretu odgovorio je Hrvoje Matković, pri čemu je naglasio da u memoarima većina pisaca opravdava vlastiti položaj. U svojem izlaganju dao je prilog raspravi i o ulozi Kardelja u tadašnjem političkom životu, citiravši Tripalove zapise u kojima je zabilježeno da je prvo ime slovenskih komunista imao strah od hrvatsko-srpskog sporazuma. Franko Mirošević se bavio pisanjem udžbeničke literature i naglasio da se s prikazom 1971. po prvi put krenulo od 1975. godine u skladu s tadašnjim političkim prilikama. Određenu uzburkanost među dijelom sudionika izazvalo je izlaganje Agneze Szabo koja je iznijela tezu da 1971. nije nosila demokratsku oznaku i da je za mjesto u nastavnim planovima mnogo važnija 1990., kad dolazi do narodnog i demokratskog preporoda. Uz ro, postavila je pitanje što je to 1971. ostavila konkretno iza sebe? O ulozi povjesničara tijekom hrvatskog nacionalnog pokreta izlagao je Dragutin Pavličević. Prve znakove gibanja u historiografiji on je pronašao u početku 1960-ih, kad je nastupio određeni zamah u djelovanju povjesničara (osnivanje Instituta za historiju radničkog pokreta Hrvatske, objava Ravličeve monografije o Matici hrvatskoj, Tuđmanov odgovor na Terzićeve ocjene da su Hrvati glavni krivac za raspad Jugoslavije u travanj-skome ratu, izlaženje Holjevčeve knjige o Hrvatima izvan domovine, pojava značajne sinteze hrvatske povijesti J. Sidaka, I. Karaman, D. Šepića i M. Gross). Uslijedio je blok izlaganja koja su bila posvećena opisu Hrvatskog proljeća u raznim dijelovima Hrvatske. Pero Kriste je govorio o Dalmaciji, Josip Waller o Slavoniji, Tomislav Đurić o sjeverozapadnoj Hrvatskoj (naročito Varaždinu), Hrvoje Petrić o koprivničko-đurđevačkoj Podravini, Stjepan Šlabek o Kutini, Nikola Crnković o Rijeci i Branko Crljenko o Istri. U posljednje spomenutom izlaganju bilo je kazano da u Istri nije bilo većeg odjeka ideja Hrvatskoga proljeća zbog krize identiteta i početka sustavnog razvijanja koncepta istrijanstva.

Dva dana kasnije organizirao je Institut Vlado Gotovac, također, dvodnevni skup o 1971. godini uz razliku što je ta manifestacija imala međunarodno obilježje (vrlo zapaženo predavanje srbijanske povjesničarke Latinke Perović i nastup poljskog publiciste Adama Michnika), što ga je otvorio predsjednik države i što je u njemu sudjelovao manji broj sudionika. Oba skupa bila su popraćena živim raspravama. U svakom slučaju, pokazalo se da postoji razvijena svijest o održavanju prigodnih skupova u povodu značajnih događaja iz bliske prošlosti.

Stjepan Matković